

Geschiedenis Kerk en Kerkebos

KERK (Nederlands Hervormde-)

Bronnen:

Boek "Zeven Eeuwen 's Gravenmoer",

ChatGPT met als bronnen;

hervormdsgravenmoer.nl

s-gravenmoer-een-pareltje.jouwweb.nl

reliwiki.nl

gk-sgravenmoer.nl

rijksmonumenten.nl

heemkunde-sgravenmoer.nl

regionaalarchieftilburg.nl

cultureelerfgoed.nl

archieff.archiefweb.eu/dongen

Bron: s-gravenmoer-een-pareltje

De Nederlands Hervormde Kerk in 's Gravenmoer heeft een rijke historie die teruggaat tot de middeleeuwen. De oorsprong van de kerk ligt in de vroege christelijke missie in Brabant, toen het gebied deel uitmaakte van het bisdom Luik. De kerk, zoals we die vandaag kennen, heeft echter verschillende transformaties en gebeurtenissen doorstaan.

De vroege geschiedenis

De eerste vermelding van een kerk in 's Gravenmoer dateert uit de 13e eeuw, rond 1268. Het betrof toen waarschijnlijk een eenvoudige houten kapel, gebouwd om te voorzien in de spirituele behoeften van de lokale bevolking. In 1307 werd voor het eerst melding gemaakt van een kerkgebouw in 's Gravenmoer. Deze kerk werd gewijd aan Sint-Maartensparochie en stond aanvankelijk in dienst van de Rooms-Katholieke Kerk.

In de 14e eeuw werd deze kapel vervangen door een stenen gebouw, wat een teken was van groeiende welvaart en een grotere gemeenschap.

Het oudste deel van het kerkgebouw is de toren, die dateert uit de 14e eeuw en aan de westzijde is voorzien van steunberen. In de 15e eeuw werd het schip gebouwd, en rond 1500 werd het uitgebreid met een noordbeuk en een dwarskapel aan de zuidzijde. Het driezijdig afgesloten koor stamt eveneens uit de 15e eeuw.

Hervorming en veranderingen (16e eeuw)

Met de Reformatie in de 16e eeuw kreeg de kerk een andere functie. Rond 1573 ging de kerk over in protestantse handen, zoals gebeurde in veel delen van Nederland. Dit betekende dat de erediensten niet langer katholiek waren, maar hervormd.

In 1578 kreeg de Hervormde Gemeente van 's Gravenmoer haar eerste predikant, waarmee de gemeente inmiddels meer dan 445 jaar bestaat.

Na 1609 was het Katholicisme verboden in Holland ('s Gravenmoer behoorde tot het Graafschap Holland; "Holland aan Brabantse kant").

Op 10-2-1610 kwam de opdracht van de Staten van Holland om de pastoor uit zijn functie te zetten en de kerk te ontdoen van alle attributen die aan het Pausdom herinneren (altaar e.d.).

De kerk wordt in 1610 aan de Katholieken ontnomen en de Roomse eredienst werd verboden.

Dit gebeurde officieel rond 1648, na de Vrede van Münster, waarmee de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden onafhankelijk werd en het protestantisme de dominante religie werd in de regio.

Bouwkundige ontwikkelingen (17e en 18e eeuw)

Rond het midden van de 17e eeuw kreeg de kerk waarschijnlijk haar huidige vorm.

In 1672 raakt de Republiek der Verenigde Nederlanden in oorlog met Engeland, Frankrijk en de Duitse vorstendommen Munster en Keulen. In juli 1672 wordt de kerk door Franse plundersaars vernield en in brand gestoken waarbij het dak en de gewelven werden vernield. Ook de archieven gaan daarbij verloren... In 1680 volgde de herbouw, waarbij tongewelven werden aangebracht en mogelijk het schip werd verhoogd. Uit deze periode stamt ook de eikenhouten preekstoel.

Kort daarna start het herstel van de kerktoren met als aanleiding de komst van een nieuwe luidklok.

Situatie in 1684: een hersteld kerkschip, een provisorisch herstelde toren zonder spits, waarin een luidklok, aan de westzijde en aan de oostzijde een geruïneerd hoogkoor, dat door een muur van het kerkschip is afgescheiden. Deze situatie blijft ruim 10 jaar lang bestaan.

In de 18e eeuw waren er wederom renovaties nodig door de slijtage en schade die het gebouw door de tijd had opgelopen.

De gemeenschap in 's Gravenmoer was klein, maar toegewijd, en wist telkens de middelen bijeen te brengen om de kerk in stand te houden.

Het kerkgebouw is opgetrokken in gotische stijl, met bakstenen gevels en natuurstenen aanzetstenen in de steunberen. Het schip heeft een zadeldak met oud-Hollandse pannen, terwijl de toren is voorzien van een achtkantige naaldspits met leien. Het interieur kenmerkt zich door zuilen met lijstkapitelen en houten tongewelven. Daarnaast zijn er 17e- en 18e-eeuwse grafzerken aanwezig.

19e en 20e eeuw

In de 19e eeuw werden veel hervormde kerken in Nederland gemoderniseerd. Ook de kerk in 's Gravenmoer onderging aanpassingen om te voldoen aan de veranderende eisen van de tijd. Er werden nieuwe banken geplaatst, en de preekstoel werd verplaatst naar een centrale positie.

In de periode 1900-1905 vond weer een restauratie van de kerk plaats om verval tegen te gaan. Zo werd de dwarskapel aan de noordzijde in 1900 afgebroken.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog liep de kerk lichte schade op door gevechten in de regio. Na de oorlog werd deze schade hersteld, en in de jaren '60 en '70 werden verdere restauraties uitgevoerd om de historische waarde van het gebouw te behouden.

Een belangrijke restauratie vond plaats in 1963, waarbij onder andere de preekstoel, het doophek en bijbehorend koperwerk uit 1680 werden herplaatst. Het orgel, met Hoofdwerk en Positief, werd in 1821 vervaardigd door J.C. Smidt en P. Verbeek en in 1965 gerestaureerd. In 1970 werd de kerk een Rijksmonument vanwege haar historische en culturele waarde.

Heden

De kerk wordt nog steeds gebruikt voor erediensten en heeft een centrale rol in het sociale en religieuze leven van de protestantse gemeenschap in 's Gravenmoer. Daarnaast trekt het gebouw bezoekers vanwege zijn historische waarde en architectuur.

Bron: [s-gravenmoer-veenpolder.nl](https://www.s-gravenmoer-veenpolder.nl/)

KERKEBOS

Bron: ChatGPT met als bronnen;
tussendonkenvaart.delooierij.nl
s-gravenmoer-een-pareltje.jouwweb.nl
digibron.nl
heemkunde-sgravenmoer.nl
hervormdsgravenmoer.nl

Bron: [Home - PDOK](#) Oppervlakte: 9625m2 ofwel 0,9625 ha.

Het Kerkebos in 's Gravenmoer is een historisch en cultureel waardevol gebied dat diep geworteld is in de geschiedenis van het dorp en de regio. Dit bos, gelegen nabij de Hervormde Kerk van 's Gravenmoer, heeft zijn naam te danken aan de eeuwenoude verbinding met het religieuze en sociale leven van het dorp.

Ontstaan en middeleeuwen

De oorsprong van het Kerkebos gaat vermoedelijk terug tot de late middeleeuwen. Rond de 13e eeuw was 's Gravenmoer een veengebied dat voornamelijk werd gebruikt voor turfwinning. Door de ontginning ontstond een moerassig landschap waarin ook landbouw werd bedreven. Tegelijkertijd ontstonden er kleine nederzettingen, waaronder het huidige 's Gravenmoer. Het Kerkebos ontwikkelde zich in deze periode als een natuurlijke buffer en gebruiksgebied rond de kerk, die in de 15e eeuw werd gebouwd.

De Hervormde Kerk van 's Gravenmoer, waarvan de oudste delen uit circa 1450 stammen, speelde een centrale rol in het dorpsleven. Het Kerkebos diende mogelijk als begraafplaats en als locatie voor religieuze en sociale bijeenkomsten, hoewel concrete schriftelijke bronnen hierover schaars zijn.

17e en 18e eeuw

In de 17e en 18e eeuw groeide 's Gravenmoer uit tot een belangrijke turf producerende gemeenschap. Het Kerkebos bleef een rustige plek, grotendeels gebruikt door de kerk en de bewoners. In deze periode was het bos ook van belang voor houtwinning en als graasgebied voor vee.

Bij een van de vele overstromingen die 's Gravenmoer hebben getroffen is de Kerkdijk, die langs het Kerkebos loopt, doorgebroken. Achter deze doorbraak ontstond een zgn. "wiel".

Een wiel ontstaat bij het punt van de dijkdoorbraak waar door het kolkende water een rond schuurgat wordt gevormd. Door die ronde vorm wordt het een wiel genoemd.

Om dit centraal in het Kerkebos gelegen wiel heen is de dijk toen opnieuw aangebracht waardoor zo'n waterplas in de bocht van de dijk komt liggen.

Tijdens de Franse bezetting (1795-1813) onderging het dorp veranderingen in bestuur en eigendom. Het Kerkebos werd toen gezien als een gemeenschappelijke voorziening, wat betekende dat de inwoners er gebruik van konden maken voor hun dagelijkse behoeften, zoals brandhout en weidegrond.

19e eeuw

Met de opkomst van de industriële revolutie in de 19e eeuw veranderde het economische landschap van 's Gravenmoer. Hoewel de turfwinning afnam, bleef het Kerkebos een geliefde plek onder de bewoners. Rond 1850 werd het bos beter onderhouden en kreeg het deels een recreatieve functie. De omgeving rondom de kerk werd ook meer formeel ingericht als dorpskern.

20e eeuw

In de 20e eeuw onderging het Kerkebos een transformatie. Na de Tweede Wereldoorlog werd het bos opnieuw ingericht, met meer aandacht voor natuurbehoud en recreatie. Er kwamen wandelpaden en het gebied werd een belangrijk onderdeel van het dorpsgezicht. De gemeente zette zich in voor het behoud van het historische karakter van het bos, dat steeds meer werd erkend als een cultureel erfgoed.

In de jaren 1970 werd er archeologisch onderzoek gedaan in en rond het Kerkebos, waarbij aanwijzingen werden gevonden van de vroegmiddeleeuwse oorsprong van het gebied. Dit onderstreepte de historische waarde van het bos als onderdeel van de lokale identiteit.

Heden

Tegenwoordig is het Kerkebos in 's Gravenmoer niet alleen een groen hart van het dorp, maar ook een plek waar historie, natuur en gemeenschap samenkomen. Het bos biedt een serene omgeving voor wandelingen en wordt soms gebruikt voor lokale evenementen. Dankzij de inspanningen van de gemeente en vrijwilligers blijft het Kerkebos een blijvende herinnering aan de rijke geschiedenis van 's Gravenmoer.

Het Kerkebos is daarmee niet slechts een natuurgebied, maar ook een levend monument dat generaties verbindt en de unieke identiteit van 's Gravenmoer weerspiegelt.